

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jazyků a komunikace neslyšících

Seminární práce

**PROMÍTÁNÍ KULTURY NESLYŠÍCÍCH DO
POHÁDEK**

Kateřina Hronová, Nela Jirsová

ZS 2020/2021

Obsah

ÚVOD	2
1. KOGNITIVNÍ LINGVISTIKA	2
1.1. Metafora	3
1.2. Metafora brýlí	3
1.3. Jazykový obraz světa	4
2. TURNER: LITERÁRNÍ MYSL	4
2.1. Narativní představivost: příběh a parabola	4
2.2. Lidský význam	5
2.3. Mentální prostory a blendy	5
2.4. Gramatice předchází příběh	5
3. Harry Potter – Deaf Lens	6
3.1. Only in the Deaf World	6
3.2. Minority Issues	7
3.3. Institutions	8
3.4. Edenic Narrative	8
4. KULTURA NESLYŠÍCÍCH V POHÁDKÁCH	8
4.1. Ošklivé káčátko	9
4.1.1. Ošklivé káčátko: Deaf Studies Template	9
4.1.2. Deaf Culture Fairy Tales: Beautifully Deaf Swan	10
4.1.3. Dívej se, povídám...: Pohádka o ošklivém káčátku	11
4.2. Pinocchiova dobrodružství	11
ZÁVĚR	13
POUŽITÁ LITERATURA	14

ÚVOD

K sepsání této seminární práce nás inspirovala studie od Czubeka a Greenwalda (2005). Tuto studii jsme měly možnost prostudovat si v rámci předmětu Úvod do kognitivní lingvistiky a velmi nás zaujala svým obsahem, ve kterém pojednává o paralelách mezi kouzelnickým světem Harryho Pottera a světem Neslyšících. Autoři se v ní také zmiňují o možnostech porovnání světa Neslyšících a jiných literárních děl, jako např. Ošklivé káčátko, Pinocchio a Frankenstein.

Pro svou seminární práci jsme si vybraly dvě z výše uvedených děl, a to konkrétně pohádky *Ošklivé káčátko*¹ a *Pinocchio*². Ve své práci postupujeme od základního vymezení kognitivní lingvistiky a vybraných pojmů přes zmiňovanou studii o paralelách až po analýzu jmenovaných pohádek.

1. KOGNITIVNÍ LINGVISTIKA

Kognitivní lingvistika chápe jazyk ve velmi těsném vztahu k lidským poznávacím schopnostem. K těmto schopnostem patří zejména konceptualizace, tzn. uchopování určité situace v podobě pojmů neboli konceptů, které jsou spjaty s jazykem. Povaha a schopnost konceptualizace není vázána pouze na tělesné mechanismy (neuronálně, biologicky), ale měli bychom ji chápat i z hlediska kultury. Kulturní specifičnost daného společenství se projevuje tím, že každý mluvčí ve svém jazyce myslí, a právě díky tomu můžeme zkoumat jeho „pohled na svět“ (Vaňková, 2013).

Mezi základní pojmy kognitivní lingvistiky patří podle známých lingvistů George Lakoffa a Marka Johnsona zejména metafora (a metonymie), tělesnost a představová schémata, kategorizace (s důrazem na stereotyp), experiencialismus. K těmto čtyřem hlavním pojmům můžeme připojit i pojem pátý – jazykový obraz světa³. Vaňková (2013, s. 10) to shrnuje takto: „*Metafory mají zkušenostní (prostorový, tělesný, smyslový) základ, taková či jiná kategorizace se uskutečňuje prostřednictvím metaforických*

¹ Autorem klasické pohádky o ošklivém káčátku, odmítaného pro svůj odlišný vzhled, ze kterého však ke konci příběhu k jeho údivu vyroste v labuť, je dánský spisovatel Hans Christian Andersen (1805– 1875). Poprvé byla pohádka vydána v roce 1843 (Košner, nedatováno).

² Knižní příběh o chlapci vyřezaném ze dřeva byl poprvé vydán v roce 1883 pod názvem Pinocchiova dobrodružství. Jeho autorem je italský spisovatel Carlo Collodi (Databazeknih.cz, nedatováno).

³ komplexní a zastřešující pojem pocházející ze slovanské etnolingvistiky (Vaňková, 2013, s. 9)

a metonymických konceptualizací.” Z výše psaného je patrné, že všechny tyto pojmy se vzájemně prolínají.

Pro lepší přehlednost a účely naší seminární práce bychom se rády zaměřily především na metaforu, samostatně na metaforu brýlí a jazykový obraz světa.

1.1. Metafora

Jsme si moc dobře vědomy, že metafora a její celkový popis by si zasloužil mnohem více slov, ne-li stránek. Vybraly jsme však informace, které se nám zdály nejdůležitější.

Pro lepší pochopení významu, co vlastně metafora znamená, si dovolíme převzít myšlenku, kterou vyjadřuje velice známá kniha v českém překladu *Metafory, kterými žijeme* od již zmiňovaného Lakoffa Johnsona (2002). Ve své knize konstatují, že metafora může být pro většinu lidí pouze prostředkem nějaké básnické obraznosti, tudíž si lidé myslí, že bez metafor se bez problému obejdou. Autoři knihy však upozorňují, že metafora prostupuje nejen v jazyce, ale i v myšlení a činnostech, a to v našich každodenních životech. Dalším argumentem pro uvědomění existence metafory v našem světě jsou pojmy. Těmito pojmy se řídí naše myšlení a vše nám strukturují, tedy to, jakým způsobem se ve světě pohybujeme, co vnímáme, nebo jaké vztahy si vytváříme k ostatním. Tuto skutečnost si však zcela neuvědomujeme, dokud nezačneme cíleně pozorovat jazyk a nezaměříme se na něj.

1.2. Metafora brýlí

Jelikož podle nás metafora brýlí spadá jak pod metaforu, tak pod jazykový obraz, řadíme ji zde logicky doprostřed mezi ně a věnujeme ji samostatnou podkapitolku.

Podstatou metafory brýlí je, že specificky zabarvují, formují a deformují naše skutečné vidění. Náš obraz světa je ovlivněn tím, v jakém společenství vyrůstáme, a také mateřským jazykem a kulturou, která je k jazyku vázána (Vaňková, 2013). Někdy se může stát, že si tyto brýle sundáme a nasadíme si brýle jiné. Tomu se tak děje například, když poznáváme jinou kulturu jiného jazyka a země. Paní docentka Vaňková (tamtéž) zdůrazňuje, že bychom o svých brýlích měli vědět, protože jen tak můžeme být schopni komunikovat s lidmi, kteří mají nasazeny jiné brýle než my.

Pod těmito brýlemi se však skrývají oči, které mohou reprezentovat tělesnost a neurobiologickou podstatu, kterou máme všichni lidé společnou. Z předchozí věty je tedy patrné, že kultura (brýle) a příroda (oči) jsou těsně a neoddělitelně spjaty (tamtéž).

1.3. Jazykový obraz světa

Jazykový obraz světa je centrálním pojmem kognitivní lingvistiky. Tento obraz světa máme podle Vaňkové (2007, s. 8) v sobě zabudovaný, a to tak, že jako „*lidé mluvíme a pohybujeme se ve světě na základě pojmových struktur svého mateřského jazyka.*” Vypovídá tedy o tom, jak svět poznáváme a hodnotíme ho, kdy je jazyk „*součástí poznávání a poznání (cognition), podílí se na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál*” (Vaňková, 2005, s. 21).

Je také důležité zmínit, že jazykový obraz světa je antropocentrický, což znamená, že člověk je centrálním bodem světa, od kterého se perspektiva každého jazyka odvíjí (Vaňková, 2013).

2. TURNER: LITERÁRNÍ MYSL

Na konci 20. století vychází kniha amerického kognitivního lingvisty s názvem *The Literary Mind: The Origins of Thought and Language*⁴ (1996). Autor publikace, Mark Turner, zde navazuje na teorii konceptuální metafory a pojednává o příběhu, projekci a parabole. „*Odkazuje přitom (...) na Lakoffa a Johnsona (...) používá jejich pojmosloví: zdrojové a cílové oblasti, projekce představových schémat, tělesná zkušenost; chápání abstrakt jako konkrét nebo osob, přenášení prostorových vztahů do nejrozličnějších konceptuálních sfér (čas, duchovní zkušenost aj.),*“ a to vše představuje v širším kontextu lidské každodennosti (Vaňková, 2013, s. 44).

2.1. Narativní představivost: příběh a parabola

Stěžejní úlohu zaujímá tzv. narativní představivost neboli schopnost myslet v příbězích, kdy si ve své mysli seřazujeme jednotlivé věci, události nebo postavy jako příběhy a ty následně „*projektujeme do jiných příběhů*“, tím vzniká parabola neboli

⁴ V českém prostředí vychází kniha pod názvem *Literární mysl. O původu myšlení a jazyka* roku 2005 jako dvanáctý svazek Teoretické knihovny Host. České vydání knihy obsahuje rozsáhlý doslov Jiřího Trávnicka. Autorkou překladu je Olga Trávnicková (Vaňková, 2006).

projekce jednoho příběhu do jiného. Autor ve své knize uvádí, že tato schopnost je člověku zcela přirozená, aneb „*všichni jsme schopni vykonávat a rozpoznávat tzv. malé prostorové příběhy a projektovat je parabolicky do příběhů jiných*“ (Vaňková, 2013, 44, 45).

2.2. Lidský význam

Turner se dále v jedné ze svých kapitol zabývá lidským významem vycházejícím „*z nejběžnější lidské zkušenosti*“ a vyrůstajícím „*z každodenního života*“. (Vaňková, 2013, 45). Podle autora v sobě každý už od svého dětství má koncepty nádoby, tekutiny, lití, proudění, cesty, pohyby po cestě, přesněji v sobě každý má tzv. malý prostorový příběh jako výsledek těchto konceptů „*v němž někdo lije tekutinu a ta proudí po určité dráze do nádoby*“ (Turner, 2005, s. 23, čerpáno z Vaňková, 2013).

2.3. Mentální prostory a blendy

Další důležité termíny představují mentální prostory a blendy. Ty souvisí s významnou koncepcí kognitivní lingvistiky, „*jejímž duchovním otcem je spolu s Turnerem zejm. Gilles Fauconnier. Tato koncepce se opírá o pojem mentální prostory (mental spaces)*“ (Vaňková, 2013, 46). Turner vnáší jiné chápání pojmů, podle něj vznikají „*dynamicky, v procesu vzájemného propojování dvou či několika mentálních prostorů*.“ Tento proces vzájemného propojování a míšení neboli blending je pak vlastní každodennímu myšlení člověka. Jako typický příklad blendů autor uvádí mluvící zvířata (tamtéž).

2.4. Gramatice předchází příběh

V závěru jako „*vyvrcholení celé knihy*“ Turner uvádí odlišné a zcela opačné pojetí jazyka oproti přívržencům generativní gramatiky, kdy na rozdíl od nich zastává názor, že gramatice předchází příběh. To znamená, že „*v příběhu, projekci a parabole spočívá sám lidský kognitivní základ a právě z něho se postupně budují významy a jazyk s celým gramatickým systémem*.“ Jazyk je tedy v tomto pojetí dítětem příběhu (Vaňková, 2013, 49).

3. Harry Potter – Deaf Lens

V této kapitole vycházíme z práce od Czubeka a Greenwalda (2005), která nese název *Understanding Harry Potter: Parallels to the Deaf World*. Na následujících řádcích popisujeme, o čem se tato studie zmiňuje a co přesně studuje.

Hlavní myšlenkou této práce bylo najít paralely mezi světem Harryho Pottera a komunitou Neslyšících. V této studii se mudlové, postavy nemající žádné kouzelnické schopnosti, přirovnávají svými vzájemnými vztahy a soužitím ke slyšícím a neslyšícím lidem. Objevuje se zde termín Deaf Lens, který bychom mohli přirovnat k metafoře brýlí, která byla výše již zmíněna. Použitím Deaf Lens můžeme mnohem lépe nahlédnout do těchto světů. Je zde zmíněn také termín Deaf Studies Template, což bychom do českého jazyka přeložili jako nějaký vzor či formu, podle které můžeme vysvětlit paralely mezi světem Harryho Pottera a světem Neslyšících. Tato forma využívá dělení na čtyři následující kategorie: *Only in the Deaf World* (*Pouze ve světě Neslyšících*), *Minority Issues* (*Záležitosti menšin*), *Institutions* (*Institute*) a *Edenic Narrative* (*Edenické vyprávění*). Tyto kategorie blíže vysvětlíme a později je promítneme do námi vybraných pohádek.

3.1. Only in the Deaf World

V této kategorii jsou popsány události a zkušenosti, které ilustrují pouze charakteristické rysy života ve světě Neslyšících. Unikátem ve světě neslyšících je skutečnost, že přibližně 95 % neslyšících dětí se narodí slyšícím rodičům (Mitchel, Karchmer, 2004, čerpáno z Greenwald, Czubek, 2005). Pak se často stává, že rodiče s dětmi nesdílejí stejný jazyk ani kulturu. Podobně se tak ve světě Harryho Pottera rodí kouzelnické děti většinou mudlovským rodičům a naopak. Tyto neslyšící děti vyrůstající mezi slyšícími často ani netuší, že existují neslyšící dospělí, neboť nejsou vystaveni komunitě Neslyšících. Jejich předpoklad je takový, že když dosáhnou nějakého věku, často osmnáctého roku, konečně uslyší a budou jako jejich rodiče a ostatní v jejich okolí. Stejně tak Harry Potter vyrůstá bez jakékoliv představy o kouzelnickém světě a o tom, kým ve skutečnosti je. Neslyšící děti a Harry tak vyrůstají a cítí se osamělí, jsou často vynecháni z rodinných akcí. Spatřujeme to například v tom, jak je Harry izolován od ostatních v rodině.

Autoři se v práci ale zmiňují, že na druhou stranu se vyskytují i případy, kdy neslyšící děti získávají více pozornosti od svých rodičů než jejich slyšící sourozenci. Podobně tak Petunia Dursley, teta Harryho, mluví o své kouzelnické sestře Lily, které jejich rodiče věnovali více pozornosti než jí. Harryho teta a strýc se navíc stydí, že mají v rodině kouzelníka. To je častým případem i neslyšícího dítěte ve slyšící rodině.

Dále se zde objevuje snaha Dursleyových zatajit před Harrym svět kouzelníků, aby byl „normální“. Stejně tak se snaží slyšící rodiče, audisté⁵, udělat ze svého neslyšícího dítěte slyšící dítě. Často je tato snaha podnícena mylným nebo úplným nevědomím a představách o komunitě Neslyšících.

Mohly bychom pokračovat ve výčtu dalších paralel, které jsou v práci, a především v této kategorii, zmíněny, avšak bychom se nevešly pouze na pár stran. Proto jsme zde vyjmenovaly hlavně takové paralely, které jsou stěžejní pro porovnání pohádek, kterými se zabýváme později.

3.2. Minority Issues

V této kategorii se setkáme s dalším výčtem paralel mezi světem Neslyšících a Harryho Pottera, ale jsou příkladem zkušeností společných mnoha dalším menšinovým skupinám. Tato kategorie je rozdělena ještě na dvě části, a to na identitu a útlak. V první části je popsáno, jak je důležitá identita, jako ztotožnění, stejnost. Kdy mudlové zjistí, že jsou mudly až ve chvíli, kdy se setkají s kouzelníkem. Podobně tak identita slyšících, kteří o sobě začnou uvažovat jako o slyšících právě tehdy, když se setkají s neslyšícím. Ve studii se zdůrazňuje, že je také důležité se učit o ostatních světech. Ukazuje se to například na některých kouzelnících, jako je třeba pan Wealsey, který je fascinován technologiemi mudlů. V obou světech, jak světě neslyšících, tak světě kouzelníků, existuje mnoho výhod tím, že jsou bilingvní⁶ a bikulturní.

Druhá část se zabývá útlakem, tedy diskriminací, jako je rasismus, homofobie nebo již zmíněný audismus, která je často zaměřena na členy menšinových skupin, a to předně proto, že jsou odlišní. Stejně jako neslyšící každý den musí bojovat proti názorům audistů, aby byli považováni za normálně schopné, také Harry se v příběhu snaží

⁵ lidé diskriminující Neslyšící pro jejich sluchové postižení (Vysuček, 2014)

⁶ Tradičně označováno jako dvojjazyčnost. Existuje však několik definic bilingvismu. Z hlediska psycholingvistiky se jedná o schopnost jedince běžně užívat dva jazyky a myslet v jednom nebo ve druhém jazyce. V sociolingvistice se naopak v současné době mluví o multilingvismu (Nebeská, 2017).

bojovat s Dursleovými. Dále se zde objevuje myšlenka krabí teorie, která „varuje“ menšiny před členy jejich vlastní skupiny, kteří se snaží zabránit úspěchu a pokroku z různých důvodů. V kouzelnickém světě Harryho Pottera takovou roli hraje Lord Voldemort a jeho pokusy očistit kouzelnický svět od mudlovských vlivů.

3.3. Institutions

Instituce jsou definovány jako organizace ve společnosti nebo kultuře. Instituce vytvořené menšinovými skupinami mají pro ně zvláště důležitou roli, předně pro zachování kultury a tradic. V kouzelnickém světě hraje důležitou roli škola v Bradavicích, Ministerstvo Kouzel, Denní věstec či Famfrpál. Paralelou u neslyšících jsou to školy pro neslyšící, Národní asociace neslyšících, Tiché zprávy či význam sportu ve světě neslyšících.

3.4. Edenic Narrative

Poslední kategorie je definována Edenem, tedy rájem, zahradou Boha a prvním domovem Adama a Evy. Zde jsou zobrazeny dobré časy před vzestupem Lorda Voldemorta ve světě Harryho Pottera. Ve světě neslyšících bychom to mohli přirovnat k dobrým časům před Milánským kongresem z roku 1880. Rozdíl je ale v tom, že u Harryho vznikla rozepře uvnitř komunity, uvnitř kouzelnického světa, kdežto u Milánského kongresu se jedná o vliv zvenčí.

4. KULTURA NESLYŠÍCÍCH V POHÁDKÁCH

Výše zmíněná studie o paralelách mezi kouzelnickým světem Harryho Pottera a světem Neslyšících nás inspirovala, jak jsme již nastínily v úvodu, k sepsání této seminární práce. V její následující části bychom se proto rády prostřednictvím Deaf Lens podívaly na dvě pohádky, konkrétně na pohádky *Ošklivé káčátko* a *Pinocchio*, a ty patřičně rozebraly pomocí Deaf Studies Template.

Jak v zahraničí, tak i u nás byly vytvořeny adaptace známých pohádek, přepracovaných tak, aby se v nich odrážely životní útrapy neslyšících a jejich kultura ve styku se slyšící většinovou společností. Příkladem jedné takové zahraniční publikace je např. kniha od autorky Roz Rosen nesoucí název *Deaf Culture Fairy Tales* (2017). Vybra-

ným pohádkám z této knihy a celkově tématu pohádek a folkloru neslyšících se věnovala v jedné ze seminárních prací na předmět Úvod do etnolingvistiky Švábová Adéla v zimním semestru 2018/2019.

V českém prostředí byla vydána publikace s názvem *Dívej se, povídám...* (2006). Knihu tvoří soubor literárních textů (pohádek, povídek a básniček) pocházejících z velké části od neslyšících autorů. Obsahuje jak adaptace známých příběhů na prostředí neslyšících, tak původní texty autorů. S knihou bylo současně vydáno DVD, na kterém jsou všechny pohádky a některé povídky přeloženy do českého znakového jazyka a prezentovány rodilými mluvčími (Kubík, 2017).

4.1. Ošklivé káčátko⁷

Jelikož tato pohádka patří k základním, klasickým dílům, můžeme její adaptaci najít v obou výše zmíněných knihách (*Deaf Culture Fairy Tales, Dívej se, povídám...*). Proto v této podkapitole nejdříve rozebereme pohádku pomocí Deaf Studies Template a poté představíme obě její adaptace.

4.1.1. Ošklivé káčátko: Deaf Studies Template

Pohádka o ošklivém káčátku je svým rozsahem pochopitelně mnohem kratší, než sedmidílná knižní série o Harrym Potterovi, proto nelze v pohádce nalézt takové množství paralel jako v kouzelnickém světě. Paralely, které se nám podařilo najít spadají z největší části do kategorie *Only in the Deaf World* a o trochu méně pak do kategorie *Minority Issues*. V pohádce jsme nenašly paralely spadající do kategorií *Institutions* nebo *Edenic Narrative*.

Pro porovnání osudu káčátka a neslyšících využijeme z již tolikrát zmiňované studie (*Understanding Harry Potter: Parallels to the Deaf World*) nejen navrhnutý Deaf Studies Template, ale také informace o životě a kultuře neslyšících.

Fakt, že se 95 % všech neslyšících dětí rodí slyšícím rodičům, bychom mohli přirovnat k tomu, že se malá labuť vylíhne v kachním hnízdě, i když víme, že toto přirovnání není úplně přesné. Pohádka sice nevysvětluje, jak se vajíčko v cizím hnízdě ocitlo, ale můžeme předpokládat, že se tam nějakým nedopatřením zakutálelo, neboť není možné, aby kachna snesla labutí vejce.

⁷ Čerpáno z namluvené verze pohádky z platformy Youtube (Janoušek, 2017).

Jelikož neslyšící děti vyrůstají většinou v prostředí slyšících, často dochází k tomu, že se ani během svého dospívání nesetkají s žádným jiným neslyšícím člověkem a některé z nich si proto dokonce myslí, že se z nich v dospělosti stanou slyšící (srov. Hudáková, 2015). Neznalost dospělých či jakýchkoliv příslušníků své kultury se výrazně odráží v celé pohádce. Mládě si není vědomo své druhové příslušnosti, s dospělými příslušníky svého druhu, labutěmi, se setkává až ve starším věku.

Neslyšící děti často vyrůstají s pocitem samoty, jsou si vědomy své odlišnosti od okolního světa, ale netuší, proč tomu tak je. Stejně tak hlavní hrdina pohádky vyrůstá mezi kachnami, kde si z něj akorát utahují, neboť je „ošklivý“, jiný. Po útěku od své „rodiny“ samo bloudí světem a lépe se mu začne dařit až mezi svými.

Výše zmíněné příklady představují typické rysy charakteristické pouze pro svět Neslyšící. Některé životní potřeby a zkušenosti jsou však společné všem menšinám (srov. Redlich, 2007). Důležitým faktorem se zdá být to, jak sami sebe jednotliví zástupci menšin chápou, zda si svou příslušnost k menšinám uvědomují. Vyrůstá-li neslyšící dítě ve slyšící rodině, obklopeno pouze slyšícími lidmi, je zřejmé, že si svou identitu neslyšícího, jako zástupce kulturní a jazykové menšiny uvědomovat nemůže. Stejně tak si káčátko neuvědomuje, že vlastně není káčátko, ale labuť do té doby, než se podívá na svůj odraz v jezeře.

Menšiny a jejich zástupci bývají pro svou jinakost většinovou společností utlačováni. Mnoho neslyšících si tím v minulosti ve velké míře procházelo (srov. Motejzková, 2006), někteří možná stále prochází. Stejně tak mládě musí v pohádce čelit posměškům pro svou ošklivost (jinakost) od mladých kachniček i od ostatních zvířátek.

4.1.2. Deaf Culture Fairy Tales: Beautifully Deaf Swan

Ošklivé káčátko je příběhem o rodinném odmítnutí, vyloučení a vlastním sebepoznání. Proto není divu, že tento klasický příběh Roz Rosen, autorka knihy *Deaf Culture Fairy Tales*, přepsala do pohádky o neslyšících. Ve svém pojetí dává důraz na snahu napravit hluchotu pomocí medicíny. Malý hrdina se od ostatních neliší pouze vzhledem, ale také stavem sluchu. Jeho matka kachna si uvědomuje jeho odlišnost, a tak nechává povolát lékaře, aby jejího syna vyšetřil. Ten u něj stanovuje hluchotu a doporučuje výuku čtení, psaní, poslouchání a odezírání. Když mladému nejde učení dostatečně rychle, doktor mu svazuje křídla za záda – to odráží skutečnost, že neslyšící byly v procesu orálního vzdělávání nuceni sedět si na rukou, aby nemohly znakovat. Mládě

se cítí velmi osamoceno. Nakonec je v zimě svou rodinou opuštěno, aby umrzlo. Naštěstí ho nalezne hodná babička a vezme ho k sobě domů. Tam se brzy skamarádí s její neslyšící kočkou, která ho učí létat, komunikovat bez vokalizace a seznamuje ho s kulturou neslyšících (Newman-Stille, 2017).

4.1.3. Dívej se, povídám...: Pohádka o ošklivém káčátku

Česká adaptace příběhu vypravuje o neslyšícím ptáčátku jménem Lojzíček, který se narodil do slyšící kachní rodiny. Jeho okolí se mu v komunikaci moc nesnažilo přizpůsobit, a proto jim Lojzíček častokráte vůbec nerozuměl. Postupem času se o něj rodiče pro jeho jinakost začali strachovat a raději ho nechávali doma. To Lojzíček nevydržel a od své rodiny utekl. Sám bloudil po světě, až ho našla jedna stařenka, která rozuměla řeči ptáků, a protože už byla velice stará, neslyšela na jedno ucho. Díky tomu jí komunikace s Lojžíčkem nedělala žádné problémy, a tak si ho vzala domů, kde o něj přes zimu pečovala. Také mu vypravovala o místní rodince neslyšících labutí, která se dorozumívala znakovým jazykem. Lojzíček zatoužil se s nimi seznámit a poctivě se učil od stařenky základním znakům znakového jazyka. Ke konci pohádky se Lojzíček s labutí rodinkou seznámí, zjistí, že je sám jedním z nich a zůstává s nimi. (Najmanová, Novotná, Procházka, 2006).

4.2. Pinocchiova dobrodružství

Z počátku se může zdát, že s paralelou světa neslyšících nemá příběh o Pinocchiově nic společného. I nám se zprvu zdálo, že zde moc podobností nenajdeme. Touto pohádkou jsme se inspirovaly, v již zmíněné práci Czubeka a Greenwalda (2005) a pomocí Deaf Studies Template ji popíšeme.

Pohádka o Pinocchiově, kterou napsal spisovatel Carlo Lorenzi Collodi (1962) v přesném názvu *Pinoccchiova dobrodružství*. Pinocchio je dřevěný panáček, který mluví, myslí a chová se jako normální chlapec. Jeho velikou nevýhodou ale je, že je velice neposlušný a lecco ho zajímá. Díky tomu se častokrát dostává do velmi nepříjemných situací, které mu hraničí se životem.

Podobně jako jsme hledaly paralely u Ošklivého káčátka a porovnávaly jsme to s kategoriemi, které se vyskytují ve studii o paralelách světa Neslyšících a kouzelnického světa Harryho Pottera, stejně tak je budeme porovnávat s příběhem o Pinocchiově. Našly jsme zde paralely hlavně v kategorii *Only in the Deaf World* a poté v *Minority Issues*, ale bohužel jsme nenašly žádné v *Institutions*, ani *Edenic Narrative*.

Pinocchio vyrůstá se svým tatínkem, který je člověkem z masa a kostí, a potkává lidi podobné jeho tatínkovi. Pinocchio si moc dobře uvědomuje, že není opravdovým chlapcem, ale chce se jím stát. Jeho přání stát se chlapcem, jako jsou ostatní, je podpořeno i vírou v to, že když se bude chovat vzorně a slušně, tak se jím stane. Tento pocit bychom mohli přirovnat k těm neslyšícím, kteří celý život žijí v představě, že až vyrostou, stanou se slyšícími (srov. Hudáková, 2015). Nebo čekají několik let na kochleární implantát a myslí si, že v ten moment, kdy jim ho voperují, budou žít konečně plnohodnotný a spokojený život.

Na jedné své nedovolené výpravě se panáček dostane do loutkového divadla, kde se setká s dalšími dřevěnými loutkami a cítí se tam velice dobře, jelikož je mezi svými. Tuto podobnost vidíme stejně u již výše popsané pohádky Ošklivé káčátko, a dokonce i u Harryho Pottera.

V pohádce se dokonce objevuje zmínka o neslyšících, ačkoliv není v našem kontextu, co by srovnání s paralelou světa Neslyšících, důležitá. Tuto informaci uvádíme pouze pro zajímavost. Také se zde nemluví o neslyšících, ale hluchých. Jedná se o situaci, kdy jsou lišák a kocour převlečeni za loupežníky a chtějí ukrást Pinocchiovi jeho zlatáky, které si ale schová pod jazyk. Loupežníci ho vydírají, že mu ublíží, ale Pinocchio nemůže odpovědět, jelikož má jazyk zaklíněný zlatáky. Snaží se na loupežníky ukazovat různé posunky a předstírá, že nemůže mluvit a že žádné zlatáky nemá. Loupežníci jsou již ale naštvaní, že si z nich „dělá blázny“ a poví mu: „*Ach tak, ty se budeš stavět hluchým! No počkej, ...*” (Collodi, 1962, s. 55).

Jak jsme výše již podotkly, našly jsme paralelu i v kategorii *Minority Issues*. Menšiny jsou často utlačovány většinovou společností. Když přišel Pinocchio do školy k ostatním dětem, ostatní chlapci se mu posmívali, že je jiný než oni. Podobně tomu tak bývá i u neslyšících, kdy jsme tuto skutečnost popsaly již u Ošklivého káčátka.

ZÁVĚR

Ve své práci jsme v kontextu kognitivní lingvistiky představily studii o paralelách mezi světem Neslyšících a světem Harryho Pottera a v návaznosti na to jsme se zabývaly promítnutím kultury Neslyšících do pohádek o Ošklivém káčátku a Pinocchiu.

Rády bychom podotkly, že před předčtením studie o Harrym Potterovi by nás nejspíše ani nenapadlo hledat paralely mezi světem Neslyšících s literárními texty, a proto nás překvapilo, do jaké hloubky je mezi sebou můžeme porovnávat. Po jejím přečtení jsme o dané problematice začaly více přemýšlet, ale přesto nám činilo potíže vidět paralely okamžitě ve všech příbězích. Díky této práci jsme si uvědomily, že paralely se v příbězích objevují, ale je nutné se příběhy zabývat podrobněji. Domníváme se, že poté by se kultura Neslyšících dala promítnout téměř do jakéhokoliv příběhu.

POUŽITÁ LITERATURA

COLLODI, Carlo Lorenzi. *Pinocchiova dobrodružství*. Ilustrovala Helena ZMATLÍKOVÁ. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962.

CZUBEK, Todd A., GREENWALD, Janey. Understanding Harry Potter: Parallels to the Deaf World. In: *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, Volume 10, Issue 4, 2005, p. 442-450 [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/jdsde/article/10/4/442/363409>

HUDÁKOVÁ, A. Z neslyšícího dítěte vyroste neslyšící dospělý. *Gong: časopis sluchově postižených*. Praha: ASNEP – Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel. 2015, **43**(10-12), 11. ISSN 0323-0732.

JANOUSEK, Ondřej. Hans Christian Andersen. *Ošklivé káčátko*. YouTube video. 2017 [2021-01-24]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=EPvSPlbX6ms>

KOŠNER, Lukáš. Hans Christian Andersen. In: *Skandinavskydum.cz*. [online] [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/hans-christian-andersen-1805-1875/#>

KUBÍK, Jan. Dívej se povídám.... In: *Cun.cz*. [online]. 22.6. 2017 [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <https://www.cun.cz/produkt/divej-se-povidam/>

LAKOFF, George, JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002. ISBN 80-7294-071-6.

MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. Co je to kultura Neslyšících? In: *Ruce.cz*. [online]. 9.12. 2006 [cit. 2021-01-23]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/131-co-to-je-kultura-neslysicich>

NAJMANOVÁ, Milena, NOVOTNÁ, Pavla, PROCHÁZKA, Leoš. Pohádka o ošklivém káčátku. In: PŮLPÁNOVÁ, Lucie. (ed.). *Dívej se povídám*. Praha: ČUN, 2006, s. 17–20.

NEBESKÁ, Iva: BILINGVISMUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/BILINGVISMUS>

NEWMAN-STILLE, Derek. Beautifully Deaf Swan. In: *Disabledembodiment*. [online]. 12.11. 2017 [cit. 2021-24-1]. Dostupné z: <https://disabledembodiment.wordpress.com/2017/09/12/beautifully-deaf-swan/>

Pinocchiova dobrodružství. In: *Databazeknih.cz*. [online]. 2019 [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/pinocchiova-dobrodruzstvi-11852>

REDLICH, Karel. Neslyšící; jazyková a kulturní menšina vs. hluchota jako postižení. In: *Ruce.cz*. [online]. 22.3. 2007 [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/187-neslysici-jazykova-a-kulturni-mensina-vs-hluchota-jako-postizeni>

VAŇKOVÁ, Irena. *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3.

VAŇKOVÁ Irena. Jazyk je dítětem příběhu. *Česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, v. v. i., 2006, 54, s. 13-145. [Turner, M.: Literární mysl. Brno: Host, 2005. Recenze.] ISSN 0009-0468.

VAŇKOVÁ, Irena. Řeč, která mluví: Řeč-langage jako východisko kognitivnělingvistického zkoumání a konceptualizace řeči v českém obrazu světa. In: PACOVSKÁ, Jasna. *Obraz světa v jazyce II: sborník příspěvků, které zazněly v jazykovědné sekci XIX. Ročníku česko-polské meziuniverzitní konference Univerzita Karlova - Uniwersytet [sic] Warszawski v roce 2004 v prostorách FF UK Praha*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2007, s. 7-12. ISBN 978-80-7308-213-0.

VAŇKOVÁ, Irena. *Základy kognitivní lingvistiky*. Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace FFUK, 2013.

VYSUČEK, Petr. Co je to AUDISMUS? In: *ruce.cz*. [online]. 5.3.2014 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/1109-co-je-to-audismus>